

Recenzii

În capitolul 5 se arată că prin Taina Nunții unirea dintre bărbat și femeie este ridicată „mai presus de fiziologie, de psihologie și de sociologie” (p. 119) și este plasată în dimensiunea harică a comuniunii cu Dumnezeu. Prin harul sfințitor al Nunții, noua familie este consacrată ca „biserica cea mică” (p. 126). Analizând rânduiala Slujbei Cununii, Paul Evdokimov reușește să evidențieze și principalele implicații duhovnicești pe care această Sfântă Taină le presupune pentru cei doi soți.

La rândul său, capitolul 6, ia în dezbateră o serie de teme legate de preoția împăratească a laicilor. Astfel, după ce se face diferența între preoția universală și cea sacramentală, se precizează că prin cele trei Taine ale inițierii orice credincios este inclus în preoția împăratească a slujirii lui Dumnezeu. Ființa sfințită a credinciosului este calea prin care el participă la preoția și la slujirea lui Hristos: „Astfel, dacă episcopul participă la preoția lui Hristos prin funcția sa sacră, orice laic o face prin însăși ființa sa. El participă la unica preoție a lui Hristos prin *ființa sa sfințită*, prin *natura sa sacerdotală*. În vederea acestei vrednicii de a fi preot în natura sa însăși, orice creștin botezat este pecetluit cu daruri, uns cu Duhul Sfânt în însăși ființa sa. Trebuie subliniate cu putere substanța, ontologia, natura sacerdotală a oricărui credincios. Orice laic este preot al propriei sale existențe; el aduce ca «jertfă vie» (Rm. 12, 1) totalitatea ființei sale, mărturisirea lui poate merge până la jertfirea propriei vieți (Mt.10, 17-42)” (p. 140).

Următoarele cinci capitole iau în discuție mai multe teme teologice, precum: 7. *Scriptura în evlavie ortodoxă* (pp. 163-173); 8. *Iubirea ne bună a lui Dumnezeu (Rom. 8, 28-30)* (pp. 174-182); 9. *Adorarea liturgică în Biserica Răsăriteană* (pp. 183-200); 10. *Arta modernă sau lepădarea de Sophia* (pp. 201-221); 11. *Dimensiunea eshatologică a unității* (pp. 222-238).

În concluzie, așa cum afirmă și M. Evdokimov în *Prefață* (p. 8), lucrarea *Viața spirituală în cetate* se prezintă ca un parcurs teologic care scoate în evidență atât încărcătura doctrinară care stă în legătură cu persoana umană, raportul acesteia cu Dumnezeu și posibilitatea împlinirii mântuirii, cât și întregul demers duhovnicesc la care omul este chemat să acceadă prin Hristos. În aceste condiții, spiritul filocalic practic al lui Paul Evdokimov și profunda sa înțelegere a tradiției ortodoxe reușesc să imprime lucrării o notă aparte prin care expunerea teologică este încununată cu profunde nuanțe iconografice de o bogată structură duhovnicească. Astfel, cititorul reușește ca pe lângă informațiile strict teoretice să descopere și noi argumente, paradigme și atracții de realizare a vieții în Hristos. În consecință, se poate afirma că acest volum se prezintă ca o invitație vie la reflectarea realităților cu adevărat importante ale existenței umane.

Pr. asist. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan

Olivier Clément, *Repere spirituale pentru omul de azi*, trad. Geanina Tivdă, Ed. Basilica, București, 2011, 124p., ISBN: 978-606-8141-48-0

Reperetele duhovnicești reprezintă punctele esențiale prin care se trasează calea care duce la împlinirea persoanei și a societății umane. Fără o busolă spirituală – așa cum sugerează titlul ediției originale franceze: *Petite boussole spirituelle pour notre temps* – omul

ar rămâne închisat în istorie și în material, nemaiputând descoperi adevăratele valori și frumuseți ale existenței.

Teolog fin, profund înrădăcinat în tradiția Bisericii și în valorile creștine, dar mereu prezent în contemporaneitate, atât prin viziune, cât și prin discursul său teologic viu și actual, Olivier Clément propune în această lucrare o reflecție asupra existenței și a realităților cu care aceasta intercorelaționează. Așa cum precizează și Preafericitul Părinte Patriarh Daniel în *Cuvântul înainte*, acest volum se prezintă ca o invitație la redescoperirea sensului, valorilor și a lucrurilor cu adevărat importante: „Cartea de față a lucidului teolog ortodox Olivier Clément ne oferă câteva repere esențiale, desprinse din lumea curată a credinței creștine, câteva puncte de sprijin pe calea luminată de Revelație, cale pe care urmând-o, putem trăi în spiritul firesc al Ortodoxiei și putem avansa, în mai multă siguranță spirituală spre înțelegerea și asimilarea mesajului Evangheliei Mântuitorului Hristos” (p. 6).

Realizând o prezentare a lucrării în funcție de ideile pe care autorul le aduce în discuție, putem afirma că acesta își formulează discursul plecând de la realitățile complexe pe care societatea contemporană le trăiește. Profund dezrădăcinată și conștient oponentă valorilor autentice care asigură cultura vieții (pp. 5, 46-47), lumea actuală este adepta unei culturi secularizante în care religiosul nu-și mai găsește niciun loc (pp. 100-101). Promovând o „cultură a homosexualității și a incestului” (p. 103), secularismul contemporan, prin știință, filozofie și prin comportamentul social pe care-l cultivă, ia în derădere ceea ce Creștinismul propune, adoptând o atitudine de indiferență față de normele și realitățile autentice pe de o parte, iar pe de altă parte, dând impulsuri puternice în favoarea comiterii pe o scară tot mai largă a păcatului uitării de sine, de Dumnezeu, de celălalt și de tot ceea ce este important (p. 117).

Pentru un astfel de context metamorfozat din ce în ce mai mult în rău, singura soluție găsită de Olivier Clément este cea a întoarcerii la valorile creștine inepuizabile și mereu actuale. Astfel, într-o societate secularizată care-l înstrăinează pe om de sens, de adevăr și de valoare, el pledează pentru trezirea persoanei umane și pentru recăștigarea tainei (p. 117) și a demnității sale. În aceste condiții, Olivier Clément afirmă că Sfânta Scriptură nu îngrădește libertatea umană și nici nu deformează în vreun fel importanța persoanei, ci, mai mult, le susține și le evidențiază într-un mod unic: „Biblia nu ne înstrăinează de istorie. Dimpotrivă, ea este o sursă inepuizabilă de interes pentru tot ceea ce este omenesc. Ea este sursa dorinței de nestăvilire de a trăi condiția umană fără a cunoaște umilirea, aspirând la plenitudine și la divino-umanitate” (p. 29).

La rândul Său, Dumnezeu este prezentat ca Existența vie, personală și cea mai reală de care niciun om nu poate face abstracție, deoarece El constituie temeiul întregii existențe, toți oamenii fiind legați de El în mod ontologic: „în profunzimea ființei sale, el (omul n.n.) este în relație cu Dumnezeu, după al Căru chip a fost creat” (p. 37). Astfel, Dumnezeu este prezentat de Olivier Clément în perspectiva agapică a chenozei divine în care toate faptele descrise pe temeiul revelației au ca destinație iubirea omului. Iubindu-i pe toți oamenii la fel (p. 86), Dumnezeu nu lasă în afara preocupărilor Sale pe nicio persoană umană, oricât de mică și neînsemnată ar putea apare aceasta înaintea criteriilor moderne de evaluare socială. Tocmai de aceea, Jertfa lui Hristos și suferința îndurată de El pe Cruce

Recenzii

constituie, în acest sens, dovada cea mai clară a iubirii dezinteresate a lui Dumnezeu pentru umanitate, iar Învierea Sa reprezintă marea minune dumnezeiască prin care umanitatea este scoasă din dimensiunea morții și e așezată în perspectiva veșniciei: „Învierea a biruit lumea ca mormânt” (p. 44).

Având în vedere toate aceste realități teologice, Olivier Clément spune că datoria fundamentală a creștinilor este de a deveni mărturisitori ai Învierii și de a promova limbajul și cultura vieții: „Avem nevoie de profeți ai vieții, care să iasă din zonele profunde ale Bisericii, pentru a da mărturie despre o viață trăită atât de deplin, încât să descoperim că este o viață înviată” (p. 115).

Ca „adeziune personală” la Persoana dumnezeiască (p. 105), credința trebuie cultivată în vederea dobândirii păcii lăuntrice (p. 72) și a păcii sociale. Pentru Olivier Clément pacea este soluția la toate problemele omenirii, nu războiul (pp. 72, 74), iar justificarea teologică a violenței de orice tip este contrară învățaturii creștine (p. 61).

Astfel, prin demersul său, Olivier Clément apare ca un promotor al păcii, al prieteniei (pp. 34-37) și al bunei înțelegeri și conviețuirii între națiuni, comunități sociale și religii. El pledează pentru un ecumenism real, bazat pe un dialog viu, în care niciun interlocutor să nu se simtă inutil sau jignit (pp. 54-59).

Atenționându-i în mod permanent pe cititori cu privire la importanța adoptării unei atitudini misionare vii în vederea schimbării feței acestei lumi, autorul spune că fără rugăciune nu se poate realiza nimic durabil. Rugăciunea reprezintă izvorul de energie prin care putem să ne punem în slujba lui Dumnezeu și a umanității (p. 37). Ca dar și ca posibilitate cu care Dumnezeu a înzestrat pe toți oamenii (pp. 37, 39), rugăciunea ne ajută să ne ridicăm deasupra modului materialist de percepere a realității și să ne plasăm în dimensiunea prezenței lui Dumnezeu. Astfel, așa cum frumos afirmă autorul, Liturghia și rugăciunea ne ajută să nu ne pierdem nădejdea, sensul și capacitatea diferențierii valorilor de nonvalori: „Liturghia devine polul vieții noastre; rugăciunea, care este o interiorizare și o prelungire a Liturghiei, ne dă forța de a nu cădea pradă descurajării, amărăciunii și, uneori, de a face un gest, de a spune un cuvânt, care să sugereze sensul” (p. 29).

Fundamentați pe aceste principii și repere duhovnicești, creștinii sunt îndemnați să-și asume și să valorifice întreita lor calitate de „împărați, preoți și prooroci” prin care sunt chemați și împuterniciți să lucreze atât propria mântuire, cât și mântuirea întregii lumi. În acest sens, Olivier Clément pledează pentru o teologie a slujirii (pp. 31-32), atrăgând atenția în același timp asupra faptului că Biserica și întreaga moștenire creștină nu sunt proprietatea personală a clerului sau ale unei persoane oarecare, ci aparțin în mod direct lui Dumnezeu (p. 27). Acest lucru ne ajută să înțelegem și mai bine atitudinea practică pe care trebuie să o adoptăm față de tezaurul doctrinar-duhovnicesc al Bisericii și să conștientizăm realitatea că ucenici ai lui Hristos și creștini adevărați pot să fie doar cei care-și identifică viața și concepția de viață cu cuvântul, voința și sfințenia lui Hristos.

Folosind un limbaj simplu și direct, Olivier Clément reușește să-l transpună pe cititor într-o familiaritate duhovnicească cu gândirea profundă a tradiției Bisericii. Astfel, prin sinceritatea debordantă cu care identifică problemele și prin deschiderea și competența cu care încearcă să le soluționeze și să traseze liniile de răspuns, Olivier Clément reușește să

Recenzii

ofere teologiei ortodoxe un impuls puternic în dialogul pe care aceasta este chemată să-l poarte cu cultura, filozofia și cu diferitele întrebări ale omului zilelor noastre. Tocmai de aceea considerăm că, analizată în ansamblul ideilor sale, lucrarea de față reprezintă un argument favorabil asumării și permanentizării vieții și atitudinii noastre creștine în orice context social, politic sau cultural.

Pr. asist. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan

Adolf Martin Ritter, *Studii de istorie bisericească și patrologie, traducere din limba germană și note explicative de Daniel Buda, Ed. Andreiana, Sibiu, 2011, 291 p., ISBN: 978-606-8106-41-0*

Adolf Martin Ritter, profesor emerit de Istorie bisericească veche și Patrologie al Universității din Heidelberg, este un apropiat al Facultății de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu, unde a susținut în mai multe rânduri ore de curs și conferințe și al *Revistei Teologice*, unde mai multe studii ale domniei sale au fost publicate. Acestea din urmă, precum și altele – într-un total de 10 studii – au fost reunite și în prezentul volum.

Primul studiu, în loc de Cuvânt înainte, se referă la Conștiința istorică protestantă și tradiția prerformatoare (p. 19-35). Demersul autorului este de a releva continuitatea istorico-teologică dintre Antichitatea creștină, Evul Mediu și Reformă. Demontând ideea, de inspirație umanistă, a desacralizării Evului Mediu, se pledează pentru asumarea integrală a întregii istorii a creștinismului de către teologii protestanți, implicațiile fiind vizibile pe trei paliere: al dialogului ecumenic, al dialogului interreligios și al competenței culturale.

Al doilea studiu analizează textul din Faptele Apostolilor 6,1-7 și dezvoltarea structurilor diaconale în perioada pre- și post-constantiniană (p. 36-51). Alegerea celor șapte diaconi a reprezentat rezolvarea unei situații de criză, intenția Sf. Luca în această istorisire fiind aceea de a oferi comunităților de mai târziu „modele pentru situațiile de conflict” (p. 45). *Diakonia*, ca și *martyria* și *leitourgia*, desemnează un mod de viață cuprinzător, valabil mereu în istoria Bisericii. Aceasta a dezvoltat și diversificat activitatea sa diaconală. Prof. Ritter evidențiază, în special în raport cu iudaismul și cu păgânismul, „revoluția” produsă de gândirea creștină în Antichitate: nu mai avem de-a face cu o cultură care se ocupă de „cei mai buni”, ci de o alta care dorește să aibă grijă de toți, respectând așadar demnitatea fiecărei persoane umane.

Al treilea studiu își dorește să răspundă, pe baza gândirii Sf. Atanasie al Alexandriei, la provocatoarea întrebare: De ce Hristos trebuie să fie și Dumnezeu? (p. 52-76). Redactat cu ocazia jubileului bimilenar creștin, studiul se confruntă cu poziția demitologizantă a unor istoriografi germani (în special cu Karlheinz Deschner, autorul lucrării „Istoria criminală a creștinismului”). Autorul apără divinitatea reală a lui Iisus Hristos, subliniind că Sf. Atanasie doar pe baza acestei convingeri putea să vorbească de mântuirea adusă cu adevărat de El. Urmarea: „Trebuie să sărbătorim jubilee precum 2000 de ani de creștinism, însă fără nici un fel de triumfalism, fără aere de superioritate, dar și fără auto-îndoială exagerată și fără complexe de inferioritate. Nu trebuie să păstrăm tăcerea asupra faptului că, aproape de la bun început, credința în Dumnezeu Cel viu, treimic, a fost forma creștină a monoteismului și că aparține, în mod esențial, identității creștine ...” (p. 73-74).